

КНИГОИЗДАВАНЕ
PUBLISHING

СТАНДАРТИЗАЦИЯ НА ТРАНСЛИТЕРАЦИЯТА
ПРИ СЛАВЯНСКИ И НЕСЛАВЯНСКИ ЕЗИЦИ

Цветелина Накова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Настоящата публикация цели да представи пред специалистите филолози преимуществата, които се осигуряват при използването на международно приетите, утвърдени от официални организации стандарти за транслитерация. Поставен е акцент върху транслитерацията, засягаща българския език.

Стандартът, който е предмет на настоящия доклад, е БДС ISO 9: 2001 „Информация и документация. Транслитерация на кирилица с латиница. Славянски и неславянски езици“. При използването на стандарта не може да се гарантира съхраняване на езиковата идентичност, нито пълно унифициране на различните езици при превод. Прилагането на БДС ISO 9: 2001 обаче е гаранция за качество на осъществената комуникация и пълноценен пренос на информация.

Ключови думи: български език; транслитерация; стандартизация; Български институт за стандартизация (БИС).

Увод

Езикът създава специфичен контекст на националната идентичност. В информационното общество той вече не засяга единствено комуникацията, особено при глобалния обмен на идеи – процес, който все по-често наблюдаваме в научните среди.

За да се гарантира пълноценният пренос на информацията, в този случай е жизнено необходимо прилагането на транслитерация. БДС ISO 9: 2001 е настоящият действащ стандарт за транслитерация на кирилица с латиница при славянски и неславянски езици, приет от Българския институт за стандартизация.

Българският институт за стандартизация (БИС)

Българският институт за стандартизация (БИС) е обществено-правна организация в Република България, в която членуват фирмите, организациите и институциите, чиито интереси са свързани със

стандартизацията. Членове са едни от най-големите компании в страната, представители на малкия и средния бизнес, на институции, обществени организации и т.н. (БИС, 2019).

Стандартизацията се установява при участието на всички заинтересовани страни – производители и потребители в най-широкия смисъл – и е насочена към постигане на обща и оптимална икономия и за двете страни. Стандартите на Международната организация за стандартизация (ISO – образец за световно обединение на национални органи по стандартизация) се разработват от технически комитети, като създадените от тях проекти за стандарти се подлагат на гласуване от членовете на ISO и се налагат след одобрението на най-малко 75% от гласувалите (БИС, 2019).

БИС полага усилия за сближаване и отразяване на интересите на всички заинтересовани както в частния, така и в обществения сектор и по-конкретно: доставчици, потребители, научни и академични среди, партньори в областта на социалната сфера, органи по оценяване на съответствието, държавни институции и други обществени организации.

Дейността ѝ е насочена както към непрекъснато подобряване на националната стандартизационна система и привличане на повече участници в стандартизацията, така и към подобряване на управлението и организацията на работата.

Като успешна практика в това отношение може да бъде посочено партньорството между БИС и УниБИТ. В Университета по библиотекознание и информационни технологии лекционните курсове по стандартизация имат вече над двадесетгодишна традиция, а като задължителна дисциплина стандартизацията се преподава в бакалавърските специалности и на двата факултета на университета, както в редовна, така и в задочна форма на обучение.

В резултат на подписано споразумение между двете институции, в УниБИТ се поддържа информационна система, осигуряваща безплатен достъп до електронния фонд на БИС. Този достъп включва всички действащи в България стандарти, разработени от техническите комитети на БИС, в които УниБИТ има представители, както и хармонизираните с международните и европейските организации стандарти с пълните им текстове. Системата е налична за потребители от университета и е предпоставка за дълготрайно партньорство, обединено около идеята за образование и повишаваща се квалификация на бъдещите участници в стандартизацията. Подобно сътрудничество е и пример за успешна корелация, която се осъществява в момента между университетите и другите институции.

Обучението по стандартизация и запознаването със стандарти от всички области на знанието не само са полезни, но и необходими при бъдещата професионална реализация на специалистите.

„Учебната дисциплина „Стандартизация“ има отношение към качеството и конкурентоспособността на готовата продукция – от проектирането и производството до нейното потребление и експлоатация...“ (Сирашки 2012: 3).

Прилагането на стандартизацията е способно да осигури стратегическо предимство на обучаващите се, като предостави успешна методология както при откритията, така и при глобалното споделяне на знанията.

БДС ISO 9: 2001 Информация и документация. Транслитерация на кирилица с латиница. Славянски и неславянски езици

Основните принципи на стандартизацията са: балансирано участие, равнопоставеност, прозрачност и общо съгласие (БДС 2019). БДС ISO 9: 2001 е създаден с помощта точно на тези принципи.

Стандартът установява система за транслитериране с латински знаци на кирилските знаци, които съставляват азбуките на славянски и неславянски езици, в съответствие с принципите за строго преобразуване с цел да се направи възможен международният информационен обмен, преди всичко чрез електронни средства.

Той може да бъде прилаган както за изготвяне на исторически и географски текстове, картографски документи, така и в частност – за библиографската работа, където знаците трябва да се преобразуват от различни писмени системи в една азбука, за да се даде възможност за единна азбучна подредба на библиографии, каталози, показалци, списъци от топоними и т.н.

„БДС ISO 9: 2001 Информация и документация. Транслитерация на кирилица с латиница. Славянски и неславянски езици“ е приет с общото съгласие на членовете на ТК (технически комитет) 16 „Архивна, библиотечна и информационна дейност“. Към стандарта от международната организация ISO 9: 1995 (който е първообразът при изготвянето на БДС ISO 9: 2001) са установени и допълнения, преди да бъде приет официално от БИС.

„Хармонизирането на националните стандарти с международните способности за прилагането на нови подходи и технологии, за преодоляване на бариерите пред информационния обмен, за повишаване качеството на предоставяните информационни продукти и услуги...“ (Кръстева 2015: 140).

Предпоставка за правилното запознаване с каквито и да е промени обаче е предварителното изясняване на основните елементи в структурата на един стандарт. Те са:

- Заглавна страница;
- Съдържание;
- Предговор;
- Увод (въведение);
- Основен текст;
- Приложения;
- Библиография;
- Индекси.

БДС ISO 9: 2001 има допълващ текст, обособен в Национален предговор – без да се пропуска предговорът от оригиналния стандарт ISO 9: 1995. Ако се проследи структурата, по която се пише един стандарт, трябва да се уточни, че съществува базова разлика между предговор и увод (или въведение).

Предговорът цели да изясни връзките между конкретния стандарт и сродни на него. В предговора също така е установено да се посочват организациите, приели първоначално стандарта, и т.н., или с други думи, предговорът се занимава с „произхода на стандарта“. От друга страна, въведението включва особености в разработването на стандарта, предназначението и възможните начини на приложението му, както и областите на това приложение.

Допълнението към основния текст на ISO 9: 1995, осъществено, както вече подчертахме, под формата на Национален предговор, запознава с изключението за представяне на кирилското „ъ“, като за текстове на български език при транслитериране за гласен звук да се използва символът „ă“.

Стандартът също така установява основните принципи за преобразуване на писмени системи:

- Транслитерация;
- Ретранслитерация;
- Транскрипция;
- Латинизация.

Когато при превод броят на знаците, използвани в азбуката, на която текстът ще бъде преведан, е по-малък от броя на знаците, използвани в азбуката източник, е наложителна употребата на диграфи или диакритични знаци. В този случай би трябвало да се поддържа определена фонетична логика, за да може системата да бъде широко възприета, като се избягва, доколкото е възможно, употребата на знаци, избрани произволно или единствено по силата на определена традиция.

Има единствен сроден на БДС ISO 9: 2001 все още действащ в Република България стандарт, имащ отношение към транслитерацията, и

той е БДС 1596: 1973, „Транслитерация на българските думи с латински букви“.

Международният стандарт ISO 9 е разработен от технически комитет ISO/TC 46 Information and documentation, SC 2 Conversion of written languages.

Целта на този международен стандарт е да се осигури средство за международна комуникация с писмени съобщения във форма, която позволява автоматичното им предаване и възстановяване от хора и машини. Системата за преобразуване е предвидена да бъде еднозначна и напълно обратима.

Това означава, че няма да бъдат вземани предвид фонетични и естетични съображения и определени национални навици: всички подобни съображения се игнорират от машината, която изпълнява преобразуването.

Приемането на настоящия стандарт за международна комуникация дава свобода на всяка страна да възприеме за своя собствена употреба национален стандарт, който изпълнява условието за съвместимост с международния стандарт. Посочените страни, използващи кирилски знаци от славянски азбуки, са: българска, белоруска, македонска, руска, сърбохърватска, украинска.

Като резултат от прилагането на тази обща система за транслитерация не е предвидено да се представя точното произношение на оригиналния текст на езика. Тя по-скоро е предназначена да служи като средство за откриване на оригиналната графика, като по този начин се дава възможност на всеки, който има познания за езика на оригинала, да произнесе правилно текста. По същия начин човек може да произнесе правилно текст на английски или полски, ако има познания по английски или полски.

БДС ISO 9: 2001 не може да гарантира в пълна степен нито запазване на идентичността, нито унифициране на езика при превод. От друга страна, прилагането на стандарта може да гарантира качествено осъществяване на комуникацията и пълноценен пренос на информация.

Стандартизацията се доказва като най-функционалния за момента инструмент за управление на качеството като величина. С намаляването на произведените материални продукти за сметка на информационните услуги и продуктите на знанието тя се превръща в инструмент за установяване на качеството от критично значение.

Стандартизацията може да бъде разглеждана и като един по-ефикасен метод не само да бъде постигнато качество на придобитото знание, но и то да бъде правилно разбрано при глобалния информационен обмен.

ЛИТЕРАТУРА

1. Български институт за стандартизация. Официален сайт [прегледан на 23.01.2019 г.]. <<http://www.bds-bg.org/>>

2. Гълъбова, Севдалина, Росица Кръстева. (2014). Университетското обучение по стандартизация като фактор за повишаване на информационната компетентност на студентите. – В: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век*. Единадесета национална научна конференция с международно участие. София, 1 – 2 ноември 2013 г. София: За буквите – О писменехъ, с. 390 – 399
3. Закон за националната стандартизация. ДВ, бр. 88/4.11.2005 г.
4. Кръстева, Росица. *Стандартизация в библиотечната, архивната и информационната област*. София: Новата цивилизация, 2015. 168 с.
5. Сирашки, Георги, Христо Сирашки. (2012). *Стандартизация, сертификация и метрология. Избрани лекции*. Свищов: Стопанска академия „Д. А. Ценов“, 198 с.
6. БДС ISO 9: 2001. Информация и документация: Транслитерация на кирилица с латиница. Славянски и неславянски езици. София: ДАСМ, 2001. 18 с.

STANDARDIZATION OF TRANSLITERATION IN SLAVIC AND NON-SLAVIC LANGUAGES

Abstract: *The main aim of this publication is to provide knowledge to the researchers in the field of philology about the advantages of applying adopted by the International Organizations – and approved by local official organizations – Standards of transliteration. In this work would address concrete the aspect, concerning transliteration of the Bulgarian language.*

The object of this report is the Standard BDS ISO 9: 2001 Information and documentation. Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters. Slavic and non-Slavic languages. The application of this Standard would not be able to guarantee the absolute language identity neither the general unification of the transliterated languages. BDS ISO 9: 2001 is providing a certain quality guarantee of the communication process and stable information transfer.

Keywords: *Bulgarian language; transliteration; Standardization; Bulgarian Institute for Standardisation (BIS).*

Tsvetelina Nakova, PhD student
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: ts.nakova@unibit.bg